

Fortellinger fra kontaktsonen

Noen nedslag i Olaf Hofoss' forfatterskap¹

Av Eva-Marie Syversen, førsteamanuensis em. ved Høgskolen i Innlandet

Det er prisverdig at redaktør Dag Kjensjord, Hofoss historieforening og Svein Sandnes Bokforlag AS nå har gitt ut Hofoss' samlede verker i boka *Olaf Hofoss. En finnskogdikters liv og forfatterskap* (2023). I en tid der nasjonale minoriteter får større oppmerksomhet og blir mer verdsatt enn før, har finnskogdikteren Olaf Hofoss (1889–1968) fått ny aktualitet. Nylig kom sluttrapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen ledet av Dagfinn Høybråten (2023). Denne rapporten dreier seg om de negative virkninger fornorskningspolitikken har hatt på nasjonale minoriteter, blant andre skogfinnene. Tanken bak fornorskningspolitikken gikk ut på at det var bedre både for samfunnet og minoritetene selv om minoritetene la av seg sine særpreg, sitt språk og sin kultur, og gikk mest mulig ubemerket opp i majoritetsbefolkningen. I dag får vi vite stadig mer om hvor skadelig denne politikken var.

Fornorskningspolitikken var særdeles hardhendt i mellomkrigstida, da Olaf Hofoss skrev og gav ut sine fortellinger. Men Hofoss trosser denne tendensen og skriver en rekke fortellinger om skogfinner og finnskoger. Innslag av det skogfinske fantes riktignok i norsk litteratur før Hofoss, blant annet hos Peter Christen Asbjørnsen (1812–1885) og Jonas Lie (1833–1908) og hos mindre kjente forfattere som Harald Meltzer (1814–1862), Konrad Dahl (1843–1931) og Haakon Garaasen (1887–1957). Men å gjøre finnskogkulturen til et sentralt tema i hele sitt forfatterskap var det knapt noen som hadde gjort i norsk litteratur før Hofoss. Han brøt altså ny mark når han «litterariserte» finnskogkulturen.

Grensesnitt

Som pioner i finnskoglitteraturen stod Hofoss overfor mange utfordringer, ikke minst følgende paradoks: Finnskogkulturen, det som var selve stoffet hans, ja, som var en vital del av hans egen kulturelle arv, ble stadig mer marginalisert av det moderne samfunnet. Men det moderne samfunnet var også en del av hans kulturelle arv samtidig som det var adressat for hans litterære virksomhet. For Hofoss som forfatter var det nødvendig å finne en litterær løsning på dette paradokset. En slik løsning var å fokusere nettopp på det motsetningsfulle i selve stoffet, altså skrive om det som foregår der motsetningene viser seg aller tydeligst, i paradoksets nakne snittflater, så å si.

Det er et gjennomgående trekk ved forfatterskapet at det kretser om ulike *grensesnitt*. Det kan være grensesnittet mellom glemsel og erindring, mellom før og nå, mellom ei fortid med liv og røre på Finnskogen og ei nåtid der ruinene av boplassene knapt er synlige «under grønnmaasaen». Det kan også være grensesnittet mellom bygda og skogen, der det særlig fokuseres på hvilke forestillinger bygdefolk danner seg om de nye innbyggerne i skogen, de «som kom over fra Finland i de tier» (Kjensjord 2023, s. 151). Og det kan dreie seg om grensesnittet mellom en førmoderne, muntlig fortellertradisjon og en moderne, skriftlig fortellemåte og mellom ulike sjangrer. Det er også karakteristisk for Hofoss' tekster at disse grensesnittene er *porøse*. Hofoss lar de to sidene av grensesnittene komme på talefot med hverandre og beskriver det som utfolder seg i *kontaktsonen* mellom dem på godt og vondt.

¹ Artikkelen er en bearbeidet utgave av foredraget «Roggfinnens saga» som jeg holdt på Hofossdagen 24. juni 2023 i regi av Hofoss historielag. Foredraget så vel som artikkelen bygger på noen momenter fra min doktoravhandling *Skogen, hjemmet og veien* (2014). Kildene finnes i litteraturlista til slutt. Sitatene fra Hofoss' tekster har imidlertid kildehenvisninger også underveis. Disse sitatene er hentet fra boka *Olaf Hofoss. En finnskogdikters liv og forfatterskap* (2023) av Dag Kjensjord (red.). Den første referansen til Kjensjord inneholder navn, årstall og sidetall. De følgende referansene inneholder bare sidetall.

Jeg skal i det følgende vise noen konkrete eksempler på hvordan dette foregår i Hofoss' tekster. Jeg tar først for meg grensesnittet mellom før og nå i to av Hofoss' fortellinger, nemlig «Torpjenten» og «Finn-Tørkjel indpaa Kjølensvidden». Dette er tittelfortellingene i hver sin samling utgitt samme år, henholdsvis *Torpjenten* (1922a) og *Finn-Tørkjel indpaa Kjølensvidden* (1922b). Deretter ser jeg nærmere på grensesnittet mellom bygda og skogen sett fra bygdefolkets perspektiv i fortellingen «Finn-Nils» i samlingen *Finn-Tørkjel indpaa Kjølensvidden*.

Grensesnittet mellom før og nå

Gjennom hele Hofoss' forfatterskap kan vi spore en smertefull visshet om den avgrunn som har åpnet seg mellom før og nå, mellom ei fortid der folk bygde og bodde på finnskogen, og ei nåtid der menneskene er borte og bygningene ligger i ruiner. Dette motivet vender Hofoss stadig tilbake til. Et eksempel på det finner vi i fortellingen «Torpjenten» som handler om familien på Gammeltorpet; Klemmens, Kresti og den unge Lisa. Fortellingen er lagt noen generasjoner tilbake i tid. Men på slutten av teksten beskriver Hofoss situasjonen i nåtiden, det vil si i Hofoss' egen samtid:

Inde paa finnskogens gamle utlagte kirkegaard ligger Gammeltorpslegten begravet. Deres gravhauge er forlængst jevnet med jorden. Intet kors og ingen roser har noen gang prydet dem. Men over deres grave svaier ung, froen furuskog og hvisker dem sin tause gravsang gjennem tiderne. (S. 85)

Dette er en mørk og dyster *elegi*, det vil si søragesang eller gravsang. Alt det gamle er jevnet med jorden. Gravene har aldri hatt noe minnesmerke, og ingen har noen gang besøkt dem, lagt på blomster og sørget. Furuskogen minnes dem riktignok, men furuskogens gravsang er «taus», står det, ingen kan høre den.

Kulturtap og erindringskrise

Gammeltorpet omsluttet en gang i fortiden en familie og nære personlige forhold, på godt og vondt. Torpet representerte kunnskap om bruksmåter, tradisjon og kultur, og var utgangspunkt og formål for arbeid, tenkemåter, trosforestillinger, fortellertradisjoner, adferdsmønstre og oppfatninger av rett og galt. I nåtida derimot, er alt dette nærmest sporløst borte. Tekstutdraget framstår som en elegi, ikke bare over enkeltmennesker som er døde, men over en hel kultur som er gått tapt. Til og med selve erindringen om den er gått tapt. Det har åpnet seg en avgrunn mellom før og nå som synes uoverstigelig.

Det kulturtapet og den glemsel Hofoss beskriver her på slutten av «Torpjenten», kan knyttes til det som noen kulturteoretikere har kalt *erindringskrisen* i vår moderne tid. Oppløsningen av tradisjonssammenhengene, mobilitet og endrede produksjonsforhold i det moderne samfunnet gjorde det vanskelig for folk å huske hvordan det var før. Fortida ble unnnvikende, utydelig og ustabil. Det kunne gjelde både ens eget individuelle livsløp og de større kulturelle sammenhengene som individene pleide å være en del av. I det moderne samfunnet er det framtida som teller, ikke fortida. Men oppløsningen av tradisjonssammenhengene, erindringskrisen og «framtidfundamentalismen» hadde en del omkostninger som rammet tradisjonelle minoriteter særlig hardt, slik vi så i disse siste linjene fra «Torpjenten».

Kulturell erindring

Men Hofoss' elegi over en tapt kultur er samtidig nettopp det som gjør oss oppmerksomme på denne kulturen. Ved å beskrive disse gravene som ingen vet om, vekker Hofoss paradoksalt nok til live minnene om dem. Ordenes virkning motsier, så å si, ordenes innhold. Jeg skal utdype dette ved å se på en annen elegi over en tapt kultur som vi finner i fortellingen «Finn-Tørkjel indpaa Kjølensvidden».

Handlingen er også her lagt noen generasjoner tilbake i tid. Boka handler om Sifris-Tørkjel, kona hans Hellika og døtrene Eli og Marja. På slutten av teksten finner vi denne elegiske samtidskommentaren:

Roggfinnens røkstue indpaa kjødensvidden er forlængst gaat i forraatnelse. Nogen svakt merkbare forhøininger under grønmaasaen vidner om fordums stokverk, og tjener som et yndet tilholdsted for røskat og firfisle. - / Men i resternes midte staar ildstaen, en svart murrøis. Et frø som viddens storme har feiet indmellem de sotete stene er vokset op og blitt til en stor bjørk med mykt hængende ris, der paa sit uforstaaelige, dulgte sprog hvisker roggfinnens saga utgjennem tiderne. (S. 137)

Denne elegien har en del trekk til felles med elegien i «Torpjenten», og er på samme måte en beskrivelse av situasjonen for mange finnetorp i Hofoss' samtid. Røkstua, som en gang huset menneskelig liv og virksomhet, er i ferd med å gå tilbake til den natur den oppstod av. Dyr og planter overtar. Men, skriver Hofoss, mellom de sotete stenene etter røkovnen, har et lite frø slått rot og vokst opp til ei stor bjørk. Og denne bjørka har en ekstraordinær egenskap i forhold til det vi ellers vet om bjørker: Den har et språk og en stemme. Dette språket er riktignok vanskelig å forstå, det er gåtefullt og stemmen er bare en hvisking. Men ikke desto mindre har bjørka en formidabel historie å berette for dem som vil og kan høre og forstå, nemlig sagaen om roggfinnene gjennom tidene.

Ruinene som avslutter historien om Finn-Tørkjel og familien hans, blir her samtidig begynnelsen på fortellingen om dem. Stilt overfor disse ruinene av finnetorpet, lytter Olaf Hofoss til bjørkesuset og tolker det for oss. Med den skjønnlitterære forfatters særlige friheter og fullmakter, som går langt utover hva historikere kan tillate seg, lar Hofoss det myldre fram en rekke beretninger om liv og virksomhet på Finnskogen, beretninger som bygger ut og befolker Finnskogen på nytt, denne gang Finnskogen som litterært univers.

Hofoss' forfatterskap bekjemper kulturtapet og glemselen og bygger bru over avgrunnen mellom før og nå. På den måten bidrar han til det som i kulturvitenskapene kalles *kollektiv* eller *kulturell erindring*. Kulturell erindring er en særlig form for erindring som oppstår nettopp av et kulturelt brudd og som åpner for nye uttrykksformer som tidligere ikke har hatt noen sentral plass i den kulturen det dreier seg om, for eksempel skrevet litteratur. Protoeksemplet for kulturell erindring er israelsfolkets deportasjon til Babylon på 500-tallet f.v.t. Det var først da de var blitt drevet i landflyktighet, bort fra alt det kjente, at israelsfolket skrev ned sine muntlig overleverte tradisjoner og samlet sin kulturelle arv i en tekstsamling som vi dag kjenner som *Det gamle testamentet*. Selv om mye er forskjellig, er det likevel noe av det samme vi ser i Hofoss' forfatterskap: I ruinene av torpet oppstår fortellingene om torpet. Med sine fortellinger slår Hofoss ei bru over kløfta mellom før og nå på Finnskogen og oppretter en kontaktsone mellom en førmoderne agrarkultur som er tilbakelagt, og en moderne skriftkultur som er i sin spede begynnelse.

Grensesnittet mellom bygda og skogen

Det andre grensesnittet jeg nevnte som står sentralt i Hofoss' forfatterskap, går mellom bygda og skogen. Fra gammelt av eksisterte det et spenningsforhold mellom bygda og skogen, mellom bygdefolk og naturmytiske skogsvesener. Flere av Hofoss' fortellinger er formet som bygdesagn om det fatale møtet mellom bygdefolk med ærend i skogen og magiske skogsvesener som skrømt, underjordiske og tusser. Et eksempel på det er møtet mellom seterjenta Helene og bergtussen i fortellingen «Tussefelen» i samlingen *Torpjenten*: «Hun hadde hørt tussefelen, og de som hørte den, blev aldrig sig selv lik mere» (s. 94). I møte med magiske skogsvesener er det alltid mennesket som trekker det korteste strå.

I fortellingen «Finn-Nils» ser vi imidlertid hvordan skogen befolkes av nye innbyggere, nemlig de «som kom over fra Finland i de tier» (s. 151). I denne fortellingen er skogfinnene sett utenfra, fra bygdefolkets perspektiv. I bygdefolkets øyne har dette innvandrede skogsfolket

noen ekstraordinære og forbløffende egenskaper. De tar nemlig kampen opp mot livsfarlige skrømt og underjordiske og jager tussene fra sine nyetablerte boplasser, rugåkre og jaktmarker. I bygdefortellerens repertoar overtar nå skogfinnene tussenes tidligere plass som skogens og naturens herrer. La oss se nærmere på hvordan det foregår.

De magiske kreftene må vike

Fortellingen «Finn-Nils» består av en moderne, skriftlig *rammefortelling* som omslutter en *kjernefortelling* fra den muntlige fortellertradisjonen i bygda. La oss se på rammefortellingen først:

Det er en vaarkveld jeg og Trøsligubben ligger paa tiurleik oppaa Kaulsrud ved Raadelsmyra, en fjeldstrækning østpaa Finskogen, som ligger mellem Trøssjøen og Fjeldsjøen. / Vi har slaat os til ro under en diger kvistrog, som staar for sig selv på en gammel lunbænk, hvor vi skal avvente tiden til taltrosten har kvidret sine første strofer [...] Foran oss flammer en stokvarme som Trøsligubben har faat istand av en tørhale han har fjældt og baaret ned fra Raadelsmyra. Svart røik stiger op i klarluften, og det oser, godlugtendes av kvaе og fet tyri [...] En stund efter sitter vi begge to med hver vor rykende svart kaffekop som vi blaaser på og super langsomt i os. Over os skinner natthimlen blank og kobberdisagtig med en egen forsforagtig glans. Nedenunder os ligger Trøssjøen med blaasvart vaaris. Den er snart ferdig nu for iaar. Og over paa den andre siden skimter vi et hav av svart skog, skog og atter skog, milevidt indover i det uendelige. / Trøsligubben er alt færdig med den andre kaffekoppen. «Det smakte grepa,» siger han og smatter veltilfreds. (S. 150)

I denne prosalyriske naturbetraktningen møter vi en moderne, «skriftlig» jeg-forteller som samtidig er en slags folkeminnesamler. Etter en stund på denne velsignede plett på jorden, finner nemlig jeg-fortelleren tiden inne til å få Trøsligubben til å øse av sitt muntlige fortellerepertoar: «Jeg merker at Trøsligubben er i golonet sit nu, og jeg agter at benytte anledningen at faa ham til at fortelle mig en eller annen skrømtehistorie som jeg vet han har paa lager av. / 'Har du noen gang set skrømt eller tusser, Ola?' spør jeg» (s. 150). På denne måten introduserer jeg-personen *kjernefortellingen*, som han regner med er et tradisjonelt, før-moderne og selvopplevd sagn om spøkelser og naturmytiske vesener på skogen.

Men kjernefortellingen blir ikke helt som jeg-personen forventer. På spørsmål om han har sett tusser, svarer nemlig Trøsligubben: «'Det tør full hænne je har set,' sier han. 'Men daam tar tel aa døi ut tussene naa, sea jordkojene og sætereldhusene vart nedlagt'» (s. 151). Overraskende nok inntar Trøsligubben her rollen som «folkeopplyser» og informerer jeg-personen om at tussene, og følgelig også sagn og fortellinger om dem, er i ferd med å forsvinne på grunn av omlegging av landbruk og boformer. Et slikt moderne, sosiologisk perspektiv er fremmed for den før-moderne, muntlige fortellertradisjon. Men bygdefortelleren har i dette tilfellet tatt innover seg forandringene i de sosioøkonomiske forholdene i bygdesamfunnet i samtida og har ikke lenger egenopplevde «skrømt historier» å fortelle. Han husker riktignok det bestefaren fortalte om haugtussene fra ei tid som allerede den gangen var «gamle dar»: Haugtussene «tok jentene bortover og da de sprækeste som fans, og satte i berg så hun sjelden eller aldri kom ut att» (s. 151). Men Trøsligubben kan ikke lenger selv gå god for sagn om bergtaking og naturmytiske vesener.

Mennesket bestemmer selv sin skjebne

Bemerkningene om tussene blir imidlertid opptakten til en annen historie som Trøsligubben «har på lager av», nemlig historien om de nye innbyggerne på skogen, skogfinnene, som tok opp kampen mot haugtusser og underjordiske. I fortellingen om Finn-Nils reduseres haugtussene til de rene statister. Sagnet skifter karakter ved at det får tilsig fra andre sjangrer der overdrivelse er en viktig komponent, nemlig eventyr, røverhistorier og rene skrøner i tradisjonen fra Francois Rabelais, brødrene Grimm og Asbjørnsen og Moe. I motsetning til

sagnet gjør ikke disse fortellingstypene krav på å være sanne. Dermed kan Trøsligubben dikte fritt om kjempen Finn-Nils som var så stygg at han skremte kua på båsen og som la under seg alt som stod i hans veg, enten det var trær, ville dyr, veifarende folk eller mektige naturvesener som vanlige bygdefolk måtte gi tapt for. I bygdefortellerens portrett av Finn-Nils ser vi hvordan et nytt menneskesyn er i ferd med å bryte fram. Vi ser konturene av et menneske som ikke lenger er underlagt magiske krefter og som ikke lenger står med lua i handa, men som selv bestemmer over sin skjebne.

Framstillingen av de nye innbyggerne på skogen, i dette tilfellet skogfinnen Finn-Nils, reflekterer på mange måter bygdefolkets egen gjennomgripende mentalitetsendring i Hofoss' samtid. Bygdefortelleren foretar det vi med en psykoanalytisk frase kan kalle en «overføring» der Finn-Nils gjøres til bærer av bygdefolkets egne forhåpninger og drømmer. Alle overdrivelsene avdekker fundamentale lengsler hos bygdefolket selv. Koja til Finn-Nils, får vi vite, «var rent ei staskoje, for indeni var den klædt fra gulv til røste med bjørn- og elgskinn» (s. 152). Finn-Nils er en uforlignelig jeger og fisker:

Finn-Nils rendte i skogen, efter storvildt som han satte på skiene efter i milevis indover vidderne og han gav sig aldri før han fikk sprængt dyrene i skarsneen eller jaget dem utfor bratte steinskrabler saa de brøt benene eller slog sig i hjel paa stedet. / Til at fiske var ogsaa Finn-Nils framifraa. Han tok fisk der ingen anden fik et eneste nap. Bare han hugg hul paa isen hadde han all den fisk han kunde bære med sig hjem til koien sin. (S. 152)

Trøsligubben lar her Finn-Nils oppfylle bygdefolkets dristigste og inderligste ønskedrømmer for seg selv og sine. Hadde de selv hatt slike jaktferdigheter og slik fiskelykke, en slik kontroll over naturen og naturens ressurser som Finn-Nils hadde, ville nok mye sett anderledes ut i bygda.

Faustisk overmot?

Dette nye, selvtilstrekkelige mennesket som vokser fram i bygdesnakkets forestillingsverden og som bygdefortelleren lar Finn-Nils representere, er også omfattet av en viss frykt og ambivalens. For selv om Finn-Nils er et menneske, hefter det noe fremmed ved ham, noe bygdemennesket har vanskelig for å forstå: For det første er Finn-Nils jorddyrker i villmarken. For dem som har plukka stein fra barndommen av, er dette knapt til å tro. For det andre er han tussenes overmann på et tidspunkt da tussene ennå hadde bygdemennesket i sin makt. Og for det tredje er skogens ensomhet hans rette element, den ensomheten som gjorde bygdefolk så utsatte når de hadde ærend i skogen.

Slike «avvik», sett fra bygdefolks side, reiser noen spørsmål som loverer i bygdesnakket: Kanskje har Finn-Nils med sin oppfinnsomhet og fryktløshet overskredet de naturlige grensene som er satt for mennesket? Kanskje har Finn-Nils gjort seg skyldig i faustisk overmot?: «Folk sa [...] at Finn-Nils hadde solgt sig til fan med hud og haar, for det fandtes ikke den ting han stod oppraadd for naar det riktig knep» (s. 151). Og bygdesnakket resonnerer videre: Med slik grenseoverskridende adferd er det vel ikke utenkelig at Finn-Nils også bryter den sosiale kontrakten og rent ut blir kriminell?

Mangelen på faktisk kunnskap om Finn-Nils gjør at bygdesnakket fyller ut de blanke feltene med elementer fra ulike fortellinger som allerede foreligger i bygdemiljøet. Bygdesnakkets repertoar av forbryterhistorier i tradisjonen fra eventyret om Ridder Blåskjegg, fyller ut bildet av Finn-Nils:

De sa han laa paa lur efter skogsveien og passet op folk som han trodde hadde penger og verdisaker hos sig. Disse stal han seg indpaa bakfra, og slog dem i skallen med en trækubbe saa de stupte stendaue om. Likene begrov han i myrhøl eller han bandt stener om dem og søkket dem ned i tjernsdulper. Det skal være fundet benknokler og menneskeskaller borte i Trøsskogen som folk mener skriver sig fra Finn-Nils' ugjerninger. (S. 151)

Informasjonen om Finn-Nils er for det meste annenhånds for ikke å si tredjehånds: Jeg-fortelleren gjengir hva Trøsligubben forteller, mens Trøsligubben i sin tur langt på vei bare gjengir det «folk sa». Og det er jo en kjent sak at folk sier så mye. Ved å vise til hva «folk sa» understreker Trøsligubben at han for sin del heller ikke kan gå god for historiene som fortelles om Finn-Nils. Det er dessuten «over to hundrede aar sea» Finn-Nils levde (s. 151).

Det er altså ikke sannhetsgehalten, men motivet som bærer Trøsligubbens fortelling om Finn-Nils: den moderne drømmen om det autonome mennesket som kunne få naturen til å føye seg, som levde i velstand og aldri «stod oppraadd» for noe. Men på samme måte som med folkebøkenes og kunstdiktningens Faust-figur, kjent fra 1500-tallet, altså tidlig moderne tid med sine naturvitenskapelige oppdagelser, hefter det en tvetydighet ved dette mennesket som bøyer naturen etter sin vilje, en mistanke om at dette mennesket står i gjeld til farlige krefter, at det har «solgt sig til fan».

Fortellingen «Finn-Nils» avdekker hvordan moderniseringen setter sitt preg på menneskenes fantasiliv og fortellertradisjoner, hvordan den nye tiden åpner for dristige drømmer, men også for skremmende mareritt, og hvordan denne tvetydigheten og ambivalensen artikuleres nettopp i møte med «den fremmede». Med fortellingen «Finn-Nils» har Hofoss ikke minst gitt et bidrag til å kaste lys over kulturmøtets anatomi.

Avslutning

Denne tilsynelatende enkle bygdefortellingen om Finn-Nils kan altså vise seg å inneholde vidtrekkende perspektiver hvis vi følger Hofoss' eget eksempel og låner øre til det som i første omgang kanskje bare fortoner seg som en hvisking. Mot slutten av fortellingen kommer Hofoss imidlertid inn på det som hører til fortellekunstens virkelige mesterskap, nemlig Trøsligubbens *taiming*: Når Trøsligubben er ferdig med sin fortelling, er vi tilbake i rammefortellingen der jeg-personen skimter «en brækning av dagglansen» i øst. Mot Trønbølberget i vest ser han «to svarte punkter seilende i skraa over Fjeldsjøen» (s. 154). Trøsligubben har altså nøyte avpasset fortelletiden til ventetiden og ettertanken på tiurbikken oppe på Kaulsud. Som den gode forteller han er, har Trøsligubben hele tiden hatt den aktuelle situasjonen i tankene, i dette tilfellet behovet for å holde seg våken, for å bevare sinnets munterhet gjennom natta og anspore til dåd når dagslyset bryter igjennom og storfuglen kommer.

Kilder:

Assmann, Jan. 1992. *Das Kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: C. H. Beck

Bhabha, Homi. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge

Halbwachs, Maurice. 2011. «From The Collective Memory». I: Olick, Jeffery K., Vinitzky-

Seroussi, Vered & Levy, Daniel (red.). *The Collective Memory reader*, s. 139–149. New York: Oxford University Press

Hofoss, Olaf. 1922a. «Torpjenten». I: *Torpjenten. Fortælling fra Finskogen*, s. 3–57. Kristiania:

- O. A. Vindhols forlag
- Hofoss, Olaf. 1922a. «Tussefelen». I: *Torpjenten. Fortælling fra Finskogen*, s. 74–80. Kristiania: O. A. Vindhols forlag
- Hofoss, Olaf. 1922b. «Finn-Tørkjell indpaa Kjølensvidden». I: *Finn-Tørskjell indpaa Kjølensvidden: Bygdefortællinger*, s. 5–42. Kristiania: O. A. Vindhols forlag.
- Hofoss, Olaf. 1922b. «Finn-Nils». I: *Finn-Tørkjell indpaa Kjølensvidden. Bygdefortællinger*, s. 82–96. Kristiania: O. A. Vindhols forlag
- Kjensjord, Dag (red.) & Hofoss Historieforening. 2023. *Olaf Hofoss. En finnskogdiktters liv og forfatterskap*. Rånåsfoss: Svein Sandnes Bokforlag AS
- Terdiman, Richard. 1993. *Present Past. Modernity and the Memory Crisis*. Ithaca, New York: Cornell University Press